

ELŐSZÓ

A *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle* korábban két alkalommal jelentkezett a *European Social Survey* (ESS) kutatási adataiból készült tanulmányokat tartalmazó különszámmal, ez a tanulmányblokk a hagyomány folytatása.

Az ESS a nyilvánosan hozzáférhető, reprezentatív, egyéni szintű európai adatokat tartalmazó adatbázisok közül az egyik legtagabb kérdésspektrumú, leginkább felhasználóbarát, és így talán a legszélesebb körben kutatott adatbázis. A lekérdezések 2002 óta zajlanak kétévente és az Európai Bizottság és a résztvevő országok közös finanszírozásával valósulnak meg. Magyarország idáig valamennyi adatfelvételben részt vett, a hazai társadalmi változások így különösen jól vizsgálhatóak az ESS adatain. A kérdések a médiafogyasztási szokásokról kezdve a politikai preferenciákon, értékeken és attitűdökön keresztül az életmódig és fogyasztási szokásokig számos kérdéskört érintenek. A kérdéssorok részben állandóak, a kisebb változtatások mellett azonban minden egyes hullámban vannak olyan változó kérdésblokkok, amelyek változatosabbá teszik az állandó kérdések sorát. A változó modulok egy-egy aktuálisan fontos társadalmi kérdést járnak alaposan körül. Ennek köszönhetően az ESS adatbázisok egyszerre alkalmasak az időbeli változások, országokon átívelő, általános európai tendenciák feltárására, egy-egy ország társadalmának részletes vizsgálatára, illetve mélyfúrás jellegű kutatásokra is az adott lekérdezés által vizsgált aktuális társadalmi problémára vonatkozóan.

A kilencedik kutatási hullám adatai 29 országra vonatkozóan érhetőek el. A kilencedik hullám (adatfelvétel eszmei időpontja: 2018) az ismétlődő blokkok (bizalom, politikai attitűdök, szubjektív jólét, társadalmi kirekesztés, vallás, identitás, szociodemográfiai jellemzők, emberi értékek) mellett az életszakaszok (*timing of life*) és a társadalmi igazságosság és méltányosság (*social justice and fairness*) témakörökkel kapcsolatos attitűdöket térképezte fel.

A Társadalomtudományi Kutatóközpont két intézete, a Szociológiai Intézet és a Politikatudományi Intézet a kezdetektől fogva tagja az adatbázis létrehozását és elemzését célzó nemzetközi együttműködésnek. Emellett a két intézet munkatársai időről időre konferenciák, workshopok szervezésével segítik elő a kutatási eredmények közzétételét, így 2020. november 20-án a kutatóközpont adott otthont a *European Societies Through the Prism of the European Social Survey* című online konferenciának, amelynek keretében 4 szekcióban 17 előadás hangzott el.

A *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle* jelen különszámában három tanulmány található, amelyek elméleti és módszertani megközelítéseinek változatossága híven tükrözi az adatbázis sokoldalúságát.

Susánszky Pál, Szabó Andrea és Oross Dániel tanulmánya a magyar állampolgárok demokráciával való elégedettségét, demokráciáról való vélekedését vizsgálja. A demokráciával való elégedettséggel és a pártos polarizáltsággal foglalkozó elméletek áttekintését követően a szerzők az ESS kutatások adataira támaszkodva bemutatják a demokráciával való elégedettség tekintetében az európai országok között mutatkozó különbségeket, valamint a 2002 és 2018 közötti változásokat, illetve egy hazai lakossági kérdőíves vizsgálat adatait elemezve feltérképezik a demokráciával kapcsolatos asszociációk magyarországi mintázatait. A tanulmány eredményei alapján a demokráciával való elégedettség tekintetében nagyon polarizált a magyar társadalom, valamint a

demokrácia értelmezése szempontjából is nagyon jelentős eltérések vannak a kormánypárti és az ellenzéki szavazók között.

Takács Judit és Swart Gregory Alexander „Több változó, több elutasítás?” című cikke az ESS legutóbbi két hullámában megjelent új változók vizsgálatával arra a kérdésre ad választ, hogy a közelmúltban hogyan alakultak Magyarországon, illetve az ESS kutatás által vizsgált európai országokban a homofóbia-dimenziókként is értelmezhető társadalmi attitűdök. A tanulmány a korábbi empirikus elemzésekben is használt társadalmi-demográfiai háttérváltozók (nem, életkor, lakhely, iskolai végzettség, vallásosság stb.) szerepén túl rávilágít az egyes országok jogi, politikai és kulturális jellemzői által meghatározott társadalmi miliő fontosságára.

Fontos módszertani kérdés áll Stefkovics Ádám és Wurm Viktor tanulmányának fókuszában, akik a kitöltési idő és az adatminőség közötti összefüggéseket vizsgálják. A korábbiaknál részletesebb, komplexebb adatminőség indikátorokat alkalmazó írás az ESS kilencedik hullámában részt vevő országok mintegy felében gyenge, de szignifikáns összefüggést talált a kitöltési idő és az adatminőség között a szociodemográfiai jellemzők kontroll alatt tartása mellett is. A hanyag válaszadói attitűd (magas részleges nemválaszolás, magas nem differenciált válaszadás) túl gyors kitöltéssel párosul, míg a társadalmilag elvárt válaszadás túl lassú kitöltéssel. A szerzők eredményei felhívják a figyelmet arra, hogy az ESS-nek fontos monitoroznia a kitöltési idő hosszát, továbbá a kérdezőbiztosok képzése során figyelmet kell fordítani a fenti válaszadói (vagy kérdezőbiztos) hibák kezelésére és az optimális kitöltési sebesség betartására.

Az ESS tizedik hullámának lekérdezése a koronavírusjárvány miatt késlekedést szenvedett, így arra 2021 folyamán kerül sor a legtöbb kapcsolódó országban. Reméljük, hogy a most megjelenő tanulmányok nem csak a jelenleg Európában zajló társadalmi változások megértéséhez járulnak hozzá, hanem egyben támpontokat és inspirációt is nyújtanak a hazai társadalomtudósoknak az ESS adatok további felhasználásához.

A különszám szerkesztői